

ЛІНГВІСТИЧНІ І ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНОТАЦІЙНОГО ТА РЕФЕРАТИВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

К. О. Шевелько

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена питанню сутності анотаційного і реферативного перекладу, їхнього місця у класифікації видів перекладу, а також структури анотації і реферату як продукту анотаційного і реферативного перекладу. Автор пропонує варіанти алгоритму виконання анотаційного і реферативного перекладу з урахуванням лінгвістичних та психолінгвістичних особливостей цього виду мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: анотаційний переклад, реферативний переклад, етапи перекладацького процесу.

Е. А. Шевелько. Лингвистические и психолингвистические особенности аннотационного и реферативного перевода. Стаття посвящена вопросу сущности аннотационного и реферативного перевода, их места в классификации видов перевода, а также структуры аннотации и реферата как продукта аннотационного и реферативного перевода. Автор предлагает варианты алгоритма создания аннотационного и реферативного перевода с учётом лингвистических и психолингвистических особенностей этого вида речевой деятельности.

Ключевые слова: аннотационный перевод, реферативный перевод, этапы переводческого процесса.

K. Shevelko. Linguistic and psycholinguistic peculiarities of annotative and gist translation. The article is devoted to the substance of annotative and gist translation as well as the structure of annotation and précis as results of annotative and gist translation. The author suggests variants of the annotative and gist translation procedure taking into account linguistic and psycholinguistic peculiarities of this speech activity.

Key words: annotative translation, gist translation, stages of translation.

Професійна діяльність перекладача не обмежується лише заняттями з перекладу, тобто створенням тексту, який призначено для повноцінної заміни іншомовного оригіналу. Перекладач виступає у ролі мовного посередника, що забезпечує міжмовну комунікацію та передачу змісту оригіналу засобами іншої мови, а таке посередництво може реалізовуватись не лише шляхом перекладу, а й іншими способами. Зміст іншомовного тексту може бути переказаний, викладений вибірково, спрощено чи узагальнено, анотовано або реферовано [10]. Свій внесок у вирішення проблем такого посередництва зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, було розроблено класифікацію видів і типів перекладу (Бархударов Л. С., Комісаров В. Н., Корунець І. В., Нямцу А. Є., Сафонова В. В., Сдобніков В. В., Петрова О. В.), а також описано техніки здійснення окремих видів компресії тексту у межах мовного посередництва (Кіснер Е. (Kissner E.), Ньюфілдз Т. (Newfields T.), Верліх Е. (Werlich E.), Вейзе А. А., Заєва Л. К., Зоріна Н. Д., Корж Т. М., Корунець І. В., Митрофаненко Л. М.)

Згідно з теорією перекладу, для існування перекладу як процесу та інших видів мовного посередництва (термін В. Н. Комісарова) необхідна двомовна ситуація (виняток знаходимо в

перекладі як внутрішньомовній трансформації або перейменуванні, тобто інтерпретації вербальних знаків іншими знаками тієї ж мови, з використанням синонімів, парафраз тощо, наприклад, перекодування тексту з одного функціонального стилю в інший, переказ, адаптування). Виходячи з цього, у своєму дослідженні ми будемо оперувати поняттями “мова першоджерела” або “мова оригіналу” (англ. *source language*, рос. *язык исходного текста*) і “мова перекладу” або “мова-реципієнт” (англ. *target language*, рос. *язык текста перевода*) [12; 13; 16; 17].

Метою цієї статті є конкретизувати лінгвістичні та психолінгвістичні особливості анотаційного (АП) і реферативного перекладу (РП), визначити їхнє місце в класифікації видів перекладу, а також алгоритм виконання цього виду мовного посередництва.

Для визначення місця АП і РП у системі інших видів перекладу ми розглянемо найбільш поширені класифікації форм, видів і типів перекладу. У перекладознавстві домінують класифікації за двома критеріями: жанрово-стилістичною приналежністю текстів, які перекладаються, і характером дій перекладача у процесі перекладу. У відповідно до жанрово-стилістичної класифікації розрізняють два функціональних види перекладу: художній (переклад художньої літератури, метою якого є створення мовленнєвого продукту мовою-реципієнтом, що має здатність художньо-естетичного впливу) та інформативний/спеціальний переклад (переклад спеціальних текстів). У межах інформативного виду також розрізняють підвиди, згідно з приналежністю оригіналу до певного функціонального стилю іноземної мови (суспільно-політичний переклад, переклад газетно-журнальних матеріалів, науково-технічний переклад, офіційно-діловий, військовий переклад, переклад рекламних матеріалів, патентів тощо). Класифікація за характером мовленнєвих дій перекладача або психолінгвістична класифікація перекладу враховує спосіб сприйняття тексту оригіналу і спосіб створення тексту перекладу, а також розмежовує перекладацьку діяльність на письмовий та усний переклад [16, с. 97]. Л. С. Бархударов у своїй класифікації враховує також і форму тексту першоджерела – усний переклад усного тексту, письмовий – письмового, усний – письмового чи письмовий переклад усного тексту (останній вид спостерігається на практиці рідко, найчастіше у вигляді навчального диктанту-перекладу) [1, с. 47–48].

Цілком очевидно, що АП і РП належать до письмового виду перекладу, про що свідчать роботи вищезгаданих авторів. Однак доцільніше розглядати специфіку цих двох видів, дослідивши класифікацію видів перекладу за ознакою повноти і способу відтворення смислового оригіналу (у В. В. Сафонові – за відповідністю з перекладацьким комунікативним завданням). На сьогоднішній день лінгвісти, перекладачі та методисти не дійшли спільної думки щодо місця АП і РП серед інших видів перекладу. Більшість з них спираються на класифікацію В. Н. Комісарова, згідно з якою АП і РП належать до особливого виду мовного посередництва, який дістав назву адаптивного транскодування/перенесення, оскільки передбачає не лише перенесення інформації з однієї мови на іншу, а й її перетворення (адаптацію) з метою переказу в іншій формі, яка

визначається не організацією цієї інформації в оригіналі, а особливим комунікативним завданням. Головною особливістю адаптивного транскодування є орієнтація мовного посередництва на певну групу рецепторів перекладу або на обрану форму перетворення інформації, яка міститься в оригіналі [10; 16].

Незважаючи на певні відмінності у термінології і системі, до якої входять АП і РП, перекладознавці [10; 12; 14; 15; 16] визнають існування АП і РП як окремих видів перекладу. Так, В. Н. Комісаров, а слідом за ним В. В. Сдобніков і О. В. Петрова називають АП і РП різновидами мовного посередництва поряд з власне перекладом, І. В. Корунець визначає АП і РП окремим типом скороченого перекладу, а А. Є. Нямцу і В. В. Сафонова – різновидом письмової форми перекладу. На нашу думку, віднесення АП і РП до письмового скороченого перекладу (за І. В. Корунцем) є найбільш вдалим, оскільки враховує їхні лінгвістичні та психолінгвістичні особливості, які будуть висвітлені далі.

Слід зазначити, що обидва види перекладу мають багато спільного. До таких спільних рис ми відносимо насамперед практичне завдання АП і РП – стати засобом економії часу для споживача друкованих іншомовних текстів, який не володіє ІМ, завдяки подачі інформації першоджерела у стислому вигляді рідною мовою. А в умовах інформаційного буму, коли читач просто фізично не в змозі сприйняти всю інформацію, що надходить, він часто виступає споживачем інформації у вигляді стислого вторинного тексту та звертається до продукту АП і РП, який являє собою коротке повідомлення про головний зміст іншомовного тексту і дає уявлення про його тему та предмет викладу рідною мовою [11, с. 19].

Далі із наведених дослідниками характерних рис ми виділимо сутність обох видів перекладу, якою є скорочення обсягу джерела інформації при збереженні його основного змісту. Крім цього, реферування (як і анотування) є не самоцільною діяльністю, а способом фіксації інформації у сконденсованому вигляді [14, с. 34]. Однак у процесі компресії першоджерела АП і РП здійснюються принципово різними шляхами. Анотація (як продукт АП) перелічує, окреслює питання, висвітлені у першоджерелі, не розкриваючи самого змісту цих питань, але відповідаючи на запитання: “Про що йдеться у цьому тексті?” Завдяки цьому досягається високий рівень конденсації матеріалу у ній. Такий ступінь компресії тексту призводить до необхідності високого ступеня абстракції й узагальнення матеріалу. Реферат (як продукт РП) не лише перелічує висвітлені у первинному тексті положення, а й передає суттєвий зміст кожного з них. Ще одна із суттєвих відмінних рис впливає з визначення об’єктивності/суб’єктивності викладу – реферат будується на основі ключових фрагментів, які виділені з тексту-оригіналу, і формулюється з позицій автора оригіналу, тоді як текст анотації складається “своїми словами”, “ззовні”, тобто у формулюваннях референта. Реферат, у свою чергу, знайомить читача зі змістом оригіналу і таким чином заміщує його, анотація дає уявлення лише про тему першоджерела і полегшує пошук необхідної інформації у тексті оригіналу [2, с. 107].

Проілюструвати відмінності між анотацією і рефератом можна з допомогою таких вторинних текстів:

Анотація

Стаття присвячена актуальним проблемам використання води людиною для різноманітних потреб. Її метою є привернення уваги міжнародного співтовариства до взаємозв'язку між якістю води, умовами її використання та продовольчою безпекою. Значна увага приділяється важливості дотримання стандартів під час виробництва питної води у світі.

Реферат

22 березня Генеральною Асамблеєю ООН у 1993 році проголошено Всесвітнім Днем води.

Для забезпечення нормальної життєдіяльності людини потрібні продукти харчування, але особливе місце належить воді, без якої ніщо живе не може існувати. Вона широко використовується людьми – у харчуванні, побуті і виробництві. Якість продуктів харчування безпосередньо залежить від якості води, що використовується у вирощуванні та виробництві харчових продуктів, яка впливає на здоров'я і якість життя.

Отже, слід приділяти особливу увагу водним ресурсам як важливій складовій виробництва продуктів харчування, підвищувати екологічну свідомість та обізнаність громадськості щодо проблем якості та використання води, а також консолідувати зусилля, спрямовані на збереження водних ресурсів та їх заощадливого використання.

Визначення поняття анотування і реферування ускладнене тим фактом, що у зарубіжній літературі використовується багато термінів для позначення скорочення тексту (abstract, précis, summary, outline, retelling, synopsis, briefs, highlights of an article – для позначення смислового згортання тексту; resume, summary, rendering, abstract, précis – для реферату; annotation, abstract, resume – для анотації). Це свідчить про те, що часто автори не розмежовують поняття анотування і реферування. Проте деякі вчені виокремлюють ці види роботи з текстом і достатньо чітко виділяють характерні риси кожного з них [2; 10; 12].

Анотаційний переклад – це вид спеціального перекладу, який полягає у складанні анотації на текст першотвору мовою перекладу. Його кінцевий продукт повинен надати читачеві уявлення про характер оригіналу (книга, стаття, технічний опис, рукопис тощо), про його побудову (які питання і в якій послідовності висвітлюються, яких висновків до проголошено Всесвітнім Днем води ходить автор), призначення (на якого читача розраховано), а також про обсяг, якість викладу, актуальність, обґрунтованість висновків та інших відмінностей першотвору. Різницею між анотацією і анотованим текстом є характеристика оригіналу. Обсяг тексту анотаційного перекладу зазвичай не перевищує 500 друкованих знаків (у деяких авторів – 30–40 слів або 3–4 речення). Стиль анотаційного перекладу книги або статті довільний і визначається лише завданням перекладача – дати коротку характеристику першотвору [14, с. 63].

Оскільки головне призначення анотації – дати читачеві можливість скласти уявлення про доцільність докладнішого детального ознайомлення з анотованим матеріалом, вона може виступати самостійним твором, однак не замінює тексту оригіналу. Високий ступінь узагальнення матеріалу під час АП призводить до особистісного, суб'єктивного забарвлення формулювань. А це, у свою чергу, спричиняє необхідність уведення в анотацію кліше та спеціальної термінології (наприклад, *The text deals with.../The article is devoted to an important problem of.../Автор статті розглядає.../В статті представлені...*) [2, с. 105–106].

У нашому дослідженні під поняттям “анотаційний переклад” ми розуміємо створення короткої характеристики англomовної статті з коротким викладом рідною мовою її ідейної спрямованості, змісту, призначення, цінності тощо.

Незважаючи на те, що лінгвісти і перекладознавці дотримуються різних принципів класифікацій, серед усіх наведених видів анотацій ми виділяємо два основні: бібліографічну і реферативну анотації, як такі, що найчастіше згадуються у працях, присвячених проблемі анотування [2; 6; 10; 11; 12]. Специфікою бібліографічної анотації є те, що в її змісті зазначаються лише вхідні дані тексту і тематичні рубрики, до яких належить його зміст. Такі анотації складаються бібліотечними працівниками і не призначені для шкільної мовної освіти. Вагомим аргументом на користь реферативної анотації є той факт, що вона найбільш відповідає цілям та змісту навчання іноземної мови у старших класах середньої школи, сприяє розвитку умінь зрілого читання і є проміжним етапом на шляху оволодіння навичками складання наукової анотації у перспективі. Тому у контексті нашого дослідження ми обмежимо свій вибір саме цим її видом.

Реферативний переклад з мови оригіналу мовою перекладу – це достатньо детальний виклад тексту першоджерела іншою мовою зі значним елімінуванням надлишкової, на думку перекладача, інформації. У загальному розумінні, основна мета реферативного перекладу – це достатньо володіючи іноземною мовою і предметною галуззю, максимально адекватно ознайомити слухача (читача) з основними ідеями реферованого тексту. З одного боку, РП являє собою форму реферування і смислову редукцію тексту, з іншого, відповідає визначенню перекладу, в якому він є передачею інформації, що міститься у певному мовленнєвому творі, засобами іншої мови (опосередкована комунікація). У цьому контексті А. А. Вейзе наголошує на тому, що не слід представляти механізм РП як компресію і відбір інформації з першоджерела мовою оригіналу та подальший її переклад іншою мовою. Під час РП провідною мовною трансформацією виступає трансдукція. Її специфічні риси можна окреслити так: 1) під час здійснення трансдукції відбувається перекодування первинного тексту ІМ у вторинний текст рідною мовою; 2) елементи перекодування, на відміну від звичайного перекладу, комунікативно не еквівалентні (тобто для них не характерний зворотний напрямок перекладу); 3) відсутність еквівалентності пояснюється головним чином їхньою кількісною відмінністю (кілька речень і

навіть абзаців оригіналу перекладаються одним реченням трансдукта); 4) інформація вторинного тексту за денотативним значенням збігається з вихідним текстом.

Отже, згідно з А. А. Вейзе, під процесом трансдукції ми розуміємо перекодування оригіналу і генерування вторинного тексту, які, на відміну від традиційного перекладу, здійснюються за умов відхилення від сигніфікативного прагматичного значення вихідного тексту і збереження денотативного значення усієї інформації. Іншими словами, текст (трансдукт) повною мірою формулюється референтом, який зовсім не має на меті зберегти мову автора щодо лексики, синтаксису та стилю [2, с. 119]. Щодо останнього твердження лінгвіста про те, що під час виконання перекладу немає потреби у збереженні стилю тексту оригіналу, ми підтримуємо висновки інших науковців, які підкреслюють важливість урахування функціональної домінанти і жанрово-стильової приналежності текстів, призначених для перекладу [4; 12; 14].

За А. А. Вейзе, у методиці навчання іноземної мови під процесом реферування тексту часто розуміють переказ (рос. – пересказ как особый вид реферирования текста). Деякі методисти вбачають у цьому виді роботи високий контрольний потенціал. Однак саме ця його складова (контролююча) спричиняє певні труднощі, оскільки вимагає чітких критеріїв відтворення текстів, що, у свою чергу, може призвести до оцінки вчителем переказу лише з боку співвідношення правильних і граматично помилкових речень. Змістове наповнення ж оцінюється, як правило, приблизно. Урахування змістового боку навчального переказу вимагає виділення певних критеріїв компресії тексту, які включатимуть систему навчальних дій, що мають у своїй основі взаємодію мовленнєвих дій з декодування інформації тексту і репродуктивної мовленнєвої діяльності з переказу опрацьованого матеріалу у короткій формі [2, с. 114].

Л. К. Заєва, розглядаючи у своєму дослідженні проблему навчального реферування як одного зі способів навчання іноземної мови, зазначила, що у межах описаної методики іноземна мова виступає допоміжним засобом, реферат – кінцевим продуктом, а здобуття нової інформації – кінцевою метою процесу реферування.

У своїй роботі дослідниця також ототожнює поняття “письмове реферування тексту” і “письмовий переказ тексту”. Отже, ми вважаємо правомірним ставити знак рівності між поняттями “письмовий переказ” як результат відповідної діяльності і “реферат” як кінцевий продукт процесу реферування тексту. Таким чином, у нашому дослідженні ми будемо використовувати термін “реферат” як результат реферування тексту, тобто його скорочений переказ [4, с. 2].

Опишемо структуру реферату, яка, слідом за В. Н. Комісаровим, має такий вигляд [10, с. 393]:

I розділ – детальна характеристика тексту, що перекладається (ім’я автора, назва тексту, видавництво, місце і час видання, кількість сторінок).

II розділ – загальна тема або тематична рубрика тексту.

III розділ – основна думка тексту (може бути виражена як експліцитно, так і імпліцитно у тексті оригіналу).

IV розділ – головна частина (короткий і узагальнений виклад змісту тексту, здійснюється з допомогою спеціальних перекладацьких прийомів).

V розділ – висновки, що впливають зі змісту тексту (виражені автором у тексті оригіналу або зроблені перекладачем на основі викладеного матеріалу).

VI розділ – коментарі перекладача щодо новизни і вагомості тексту, що реферується, а також обґрунтування висновків автора і наявності інших робіт з теми.

Слід відмітити факультативність розділу VI і частково V (стосовно висновків, зроблених перекладачем) і зауважити, що вони не будуть включені до обов'язкових складових РП у межах методики навчання цього виду перекладу старшокласників.

До особливостей реферату ми віднесемо такі ознаки, як фактографічність, узагальнений характер викладу, максимально скорочена передача змісту, підкреслена логічність. Саме ці особливості визначають характер мовних засобів, які використовуються у рефератах. Серед основних лінгвістичних особливостей текстів цього типу лінгвісти виділяють: вживання переважно простих речень, безособових форм, прислівникових та дієприслівникових зворотів, обмеження у виборі видо-часових форм, вживання пасиву, номіналізації, термінології та узагальнюючих слів, відсутність суб'єктивно-оціночних елементів.

Такий характер викладу забезпечується застосуванням спеціальних методів скорочення матеріалу (способів адаптації тексту – за В. В. Сдобніковим та О. В. Петровою), який підлягає перекладу, головними з яких є компресія та опущення.

У лексико-семантичному контексті “компресія” – це скорочення перекладачем загального обсягу тексту шляхом усунення семантично зайвих елементів оригіналу [1].

Компресія досягається завдяки таким прийомам/перекладацьким трансформаціям:

1. Генералізація – узагальнений виклад змісту тексту. Він може здійснюється через послідовне додавання інформації, яка міститься у 1-2 реченнях/абзацах, або заміну видового поняття родовим чи окремого поняття загальним. (*He comes over and visits me practically every weekend.* – Він часто приїжджає до мене, практично кожного тижня; ...*Domes of glass and aluminium which glittered like Chanel diamonds* – Бані зі скла та алюмінію сяяли, як штучні діаманти.) [7]

2. Селекція – вибір у самому тексті висловлювань, які підсумовують певну частину змісту. Такі висловлювання найчастіше містяться на початку або наприкінці абзацу.

3. Синтаксична і лексична компресія – заміна речень і словосполучень більш короткими зворотами (*He was 6 feet 2 inches tall* – Він був високого зросту).

Опущення – це такий тип перекладацьких трансформацій, під час використання якого інформація, що є надлишковою, не перекладається [1; 16].

Під час перекладу з англійської мови (якій, як відомо, притаманна надмірна конкретність) українською опускаються такі елементи тексту:

1. Повтори (прямі і непрямі), включаючи парафрази, різні способи вираження однієї й тієї ж думки (*just and equitable treatment* – справедливе ставлення; *The treaty was pronounced null and void.* – Договір було оголошено недійсним.)

2. Подробиці, які деталізують або ілюструють думку у тексті, конкретні приклади (*The storm was terrible while it lasted.* – Буря була лютою. *There were pills and medicine all over the place and everything smelled like Vicks' Nose Drops.* – Скрізь стояли якісь пляшечки, пігулки, все пахло краплями від нежитю.)

3. Стилистичні прикраси (риторичні питання, художні епітети, метафори тощо): *A little while later, I still had it with me when I and Brossard and Ackley got on the bus. (J. Salinger, The Catcher in the Rye, 5)* – Я його все ще тримав в руках, коли ми з Бросаром й Еклі сіли в автобус.

Розглянуті перекладацькі трансформації, як зазначає Л. С. Бархударов, у “чистому вигляді” трапляються дуже рідко і здебільшого випадків поєднуються одна з одною під час перекладу [1, с. 229]. Саме такий складний комплексний характер перекладацьких трансформацій і робить переклад, а також його редакційне корегування складною та відповідальною справою. Перед редактором постають два завдання – перевірити переклад на наявність помилок, неточностей, але в той же час не порушити авторську манеру викладу інформації.

Проаналізувавши різні підходи до класифікацій різновидів реферату і вивчивши варіанти їх термінологічної відповідності [3; 4; 6; 8; 10; 11; 12; 14; 18], ми дійшли висновку, що найбільш розповсюдженим видом є реферат, який, окрім інформаційного згортання тексту [8], спрямований на виявлення нової фактографічної інформації, що міститься у першоджерелі і констатує її, не вдаючись до інтерпретації, критики або оцінки цієї інформації. Такий реферат – інформативний (термін Л. К. Заєвої та Н. Д. Зоріної) або реферат-конспект – повною мірою відповідає вищезазначеному визначенню і є, на думку вчених, найменш складним порівняно з оціночним, інтерпретуючим, рекомендаційним та змішаним видами. Саме це обумовлює наш вибір інформативного реферату для навчання старшокласників РП у межах окремого курсу з вивчення іноземної мови.

Оскільки реферування – процес дуже складний і багатогранний, виникає потреба чітко окреслити вимоги до складання цього виду вторинного тексту. До них, за Л. К. Заєвою та Н. Д. Зоріною, увійшли:

а) повна передача суттєвої інформації – точний відбір і переказ всіх основних елементів оригіналу;

б) витриманість стилю – ясний і точний виклад думок зі збереженням експресії і стандарту, який притаманний мові інформаційно-публіцистичної статті журналу для молоді;

в) відповідність визначеній структурі – послідовний і системний виклад основного змісту відповідно до певної схеми (моделі) тексту-оригіналу і обраного виду реферату;

г) обсяг реферату – передбачається скорочення загальної кількості слів за рахунок вилучення зайвої інформації та вираження думок словами і конструкціями з ширшим семантичним значенням.

З точки зору теорії діяльності психологічний зміст реферування реалізується під час: 1) сприйняття і осмислення змісту тексту; 2) добору змістовної інформації; 3) редагування і зіставлення результату компресії тексту зі зразком. Іншими словами, у процесі реферування відбувається складний і тісний взаємозв'язок розуміння і осмислення тексту-оригіналу і побудова на його основі нового тексту, який виступає своєрідною проекцією матеріалу, що сприймається, про що свідчить збереження елементів вихідного тексту в рефераті. Цей зв'язок (між оригіналом і новим текстом) знаходить своє відображення у трифазній структурі реферування як діяльності. Перша фаза – фаза орієнтування і планування – здійснюється у межах сприйняття і осмислення тексту. Друга фаза – здійснення програми. Третя – фаза редагування і контролю – являє собою зіставлення мети і результату компресії тексту. Усі три фази підпорядковані одному завданню – здійсненню короткого, узагальненого переказу певної інформації.

1-ша і 2-га фази дуже тісно взаємопов'язані, оскільки повідомлення, що передається, зберігає елементи того, що було сприйнято. 3-тя фаза має самостійне значення.

У свою чергу, в 1-й фазі умовно виділяють три стадії: сприйняття зовнішнього змісту тексту шляхом фіксації логічних суб'єктів та предикативів; проникнення у внутрішній смисл тексту шляхом формування схеми інформації, що передається; виділення системи, що прихована у внутрішньому смислі. 2-а фаза також передбачає три стадії: внутрішнє програмування; добір мовних засобів; вербальна реалізація програми. 3-тя фаза включає логічне структурування; лексико-граматичне оформлення реферату. Всі виділені стадії тісно взаємопов'язані і взаємозалежні [4].

За даними лінгвістики, психології і психолінгвістики, семантична компресія і виділення основних смислових опорних пунктів тексту становлять основу розуміння тексту під час його читання. Водночас формулювання і фіксація головного змісту прочитаного складають сутність реферування і анотування. Таким чином, реферування і анотування мають величезний навчальний і контролюючий потенціал. А навчання розуміння тексту під час читання та навчання основних видів смислової компресії (реферування й анотування) являють собою види роботи, що мають в основі спільні принципи [2, с. 107].

Вищезазначені фази знаходять своє продовження у алгоритмі здійснення АП і РП, які будуть розглянуті далі.

Проаналізувавши роботи зарубіжних та вітчизняних науковців, які так чи інакше торкаються проблеми різновидів скороченого перекладу, ми не виявили чіткого алгоритму

складання АП іншомовного тексту. В. Н. Комісаров зазначає, що перекладач може сам складати реферативну анотацію оригіналу або перекласти готову анотацію рідною мовою [10]. Однак у наведеному твердженні залишається незрозумілим питання, якою мовою слід складати анотацію перекладачеві. У випадку, якщо це слід робити мовою оригіналу, АП буде включати у себе: 1) складання анотації мовою оригіналу і 2) письмовий переклад складеної анотації. Однак такий перебіг подій буде більше нагадувати звичайний переклад, якому передують компресія тексту мовою оригіналу. В іншому випадку, коли перекладачеві необхідно використовувати прийоми компресії під час перекладу (аналогічно до алгоритму здійснення РП, який буде проаналізовано далі), АП більшою мірою відповідає сутності своєї назви і не дублює функцій звичайного перекладу. Але питання доцільності першого чи другого варіанта послідовності виконання АП з урахуванням рівня сформованості іншомовної компетентності учнів старшої школи все ж залишається відкритим. Тому ефективність обох варіантів алгоритму виконання анотаційного перекладу ми перевіримо експериментальним шляхом.

Щодо послідовності здійснення РП, думки більшості лінгвістів збігаються у твердженнях про те, що обов'язковими етапами цього виду перекладу є (1) читання тексту оригіналу; (2) виділення ключових фрагментів (частини тексту, які підлягають скороченню, беруться у квадратні дужки); (3) відтворення змісту й структурно-стилістичних та лексичних (насамперед, термінологічних) особливостей виокремлених речень та абзаців і їх трансдукція рідною мовою; (4) виклад отриманого ряду трансдуктів рідною мовою за умов уведення у новий текст перехідних елементів, які відповідають логіці розвитку думки [4; 12; 14]. Описаний підхід до здійснення РП здобув назву функціонального перекладу, якому Т. А. Казакова протиставляє вибірковий, відповідно до якого 2-й етап має принципову відмінність: ключові елементи тексту відбираються перекладачем у повних формулюваннях автора, завдяки чому зникає необхідність застосовувати лексико-семантичні, граматичні і стилістичні трансформації тексту оригіналу (тобто 3-го етапу функціонального підходу до РП). На 4-му етапі має місце повний переклад обраних елементів тексту. У межах такого підходу всі інші елементи тексту відкидаються як другорядні і не підлягають перекладу взагалі. Достовірність такого перекладу базується на точності вибору ключових одиниць задля того, щоб під час перекладу не втратилась будь-яка важлива частина первинної інформації [7, с. 12].

У загальному розумінні процес АП і РП зводиться до таких етапів і відповідних мовленнєвих дій [5, с. 23]:

I.) рецептивно-аналітичного: перекладач сприймає дійсність, створену автором оригінального тексту, і осмислює зміст цього тексту у формі іншомовних засобів. Для текстів наукового та офіційно ділового стилів здійснюється науково-когнітивна рецепція, під час перекладу текстів художнього та публіцистичного стилів – художньо-естетична рецепція;

II.) продуктивно-синтетичного: скорочено відтворюється зміст тексту-оригіналу засобами мови перекладу;

III.) завершального: перевірка та редагування створеного тексту.

Зазначені вище етапи реалізуються у послідовності дій, які становитимуть основу системи вправ з навчання АП і РП.

Таким чином, АП і РП належать до складного виду аналітико-синтетичної діяльності, яка потребує повного розуміння лінгвістичних і психолінгвістичних особливостей їх виконання та чіткого усвідомлення варіантів послідовності їх здійснення, а також урахування вищезазначених особливостей у процесі створення методики навчання старшокласників АП і РП. Перспективою подальшого наукового дослідження у цьому напрямку може стати розробка підсистеми вправ та організація навчання цих видів перекладу учнів старших класів спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
2. Вейзе А. А. Чтение, аннотирование и реферирование иностранного текста: Учеб. пособие / А. А. Вейзе – М. : Высш. шк., 1985. – 127 с.
3. Гречихин А. А. Общая библиография: [Учебник для вузов]. – М.: Изд-во МГУП, 2000. – 588 с.
4. Заева Л. К. Обучение письменному реферированию общественно-политических текстов на старших курсах языкового ВУЗа (На материале английского языка) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Методика преподавания иностранных языков” / Леонида Кузьминична Заева. – М., 1977. – 16 с.
5. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування : [Посібник] / М. С. Зарицький – К. : Парламентське видавництво, 2004. – 120 с.
6. Зорина Н. Д. Обучение аннотированию и реферированию иностранной литературы по специальности в неязыковом вузе : дисс. ... канд. пед. наук. – М. : 1972. – 270 с.
7. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English – Russian. – Серия: Изучаем иностранные языки / Т. А. Казакова – СПб.: “Издательство Союз”, 2001. – 320 с.
8. Киндеркнехт А. С. Работа по подгруппам на занятиях по письменному переводу (Теория и практика перевода и профессиональной подготовки переводчиков) / А. С. Киндеркнехт – Пермь : Издательство Пермского государственного технического университета, 2009. – С. 96–106.
9. Княжева Е. А. Перевод и переводческие трансформации: [учебное пособие для вузов] / Е. А. Княжева, Н. В. Кунаева. – Воронеж : ЛОП ВГУ, 2006. – 55 с.
10. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. – 2-е изд., испр. / В. Н. Комиссаров – М. : Р. Валент, 2011. – 408 с.

11. Корж Т. М. Навчання студентів вищих технічних навчальних закладів анотування англійських професійно орієнтованих текстів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Корж Тетяна Миколаївна. – Севастополь, 2008. – 256 с.
12. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : [підручник] / І. В. Корунець – Вінниця : Нова книга, 2008. – 512 с.
13. Нелюбин Л. Л. Переводоведческая лингводидактика: [учеб.-метод. пособие] / Л. Л. Нелюбин, Е. Г. Князева. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М. : Флинта : наука. – 2009. – 230 с.
14. Нямцу А. Є. Типологія перекладу : [навчальний посібник] / А. Є. Нямцу, М. І. Гураль. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 63
15. Сафонова В. В. Языковая педагогика в схемах и таблицах. Тема : Перевод, переводоведение и методика обучения переводческой деятельности / В. В. Сафонова – [3-е изд.] – М. : Еврошкола, 2008. – 88 с.
16. Сдобников В. В. Теория перевода. / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : Аст : Восток-запад, 2008. – 448 с.
17. Семенов А. Л. Основы общей теории перевода и переводческой деятельности : [учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак.] / А. Л. Семенов – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 160 с.
18. Толстой С. С. Основы перевода с английского языка на русский / С. С. Толстой – М : МИМО, 1957. – 80 с.